

Саха Ороспуубулукэтин УорэБириитин министиэристибэтэ
Орто Халыма улууБун уорэБириитин салалтата
“С.Н. Горохов аатынан ОйуБардаах орто оскуолата”

Кылаас чааБа

Николай Григорьевич Волков
очерката

“ Биригэдьииртэн – министр”

(Николай Иванович Шарин 90 сааБыгар ананар)

Улэни толордо : С.Н.Горохов аатынан
ОйуБардаах орто оскуолатын химияБа учуутала
Волкова Любовь Семеновна

ОйуБардаах, 2020 с.

Тгэмэм: Николай Григорьевич Волков “Биригэдьииртэн – министр”
Үлэм сыала: Н.Г.Волков “Силистэр уонна сэбирдэхтэр” абыях ахсаанынан тахсыбыт кинигэтигэр биригэдьииртэн – министэргэ диэри ууммут Халыма чулуу киБитин Николай Иванович Шарин туБунан уорэнэеччилэргэ билиБиннэри.

Үлэм соруктара:

1. Н.Г. Волков очеркаларын сиБилии уорэтии.
2. Н.И. Шарин олоБун, улэтин кытта билсэн киэн аранаБа сырдатыы.
3. Н.И. Шарин 90 сааБыгар аналлаах тэрээБиннэргэ кыттыы, уорэнэеччилэри кытыннарыы, кылаас чаастарын ытыты.

Үлэм тоБоостооБо (актуальность): Икки «Улэ КыБыл Знамята», «Норуоттар ДоБордоБууларара», «Бочуот Знага» орденнардаах, алта араас мэтээллэрдээх, Саха Республикатын Урдуку Сэбиэтигэр алта тогул депутатытан талыллыбыт, РСФСР утуолээх учуутала, ССРС норуотун уорэБириитин туйгуна, бутун СоюзтааБы, РоссиятааБы учууталлар съезтэрин делегата Николай Иванович Шаринны уйэтити.

СабаБалаан коруум (гипотеза): Хас биирдии оБо бэйэтин тордун – ууБун билэр буоллаБына, кини обугэлэрин угэстэрин утумнуур, торообут – уоскээбит туолбэтин ытыктыыр, салБыы сайыннарап аналлаах киБи уунуо.

Чинчийэн коруум сана оруттэрэ: Орто Халыма куоратын типографиятыгар, 1999 сыллаахха аБыйах ахсаанынан бэчээттэнэн тахсыбыт, Николай Григорьевич Волков “Силистэр уонна сэбирдэхтэр” кинигэтин киэн аранаБа билиБиннэри.

1. Кириитэ
2. Кинигэ ааптарын туьунан
3. “Биригэдьииртэн – миниистэргэ “ очерка

1. Кириитэ

Быйыл, сэтинньи 17 кунугэр биир дойдулаахпыт Сылгы – Ыытар боьуолэгиттэн торуттээх, учууталтан – миниистэргэ диэри ууммут Николай Иванович Шарин 90 сааьын улуус дьоно бары уруулээхтик бэлиэтээтибит.

Мин биир дойдулааьым, Сиэн Куол нэьилиэгин олохтооьо, икки кинигэ ааптара, нэьилиэк Бочуоттаах олохтооьо, тыыл, култуура ветерана Николай Григорьевич Волков “Силистэр уонна сэбирдэхтэр” кинигэтигэр “Биригэдьииртэн – министр” очеркатын сиьилии билсиьэн киэн аранаьа билиьиннэрэргэ сананным. Кини бастакы кинигэтин “Оьо-дьиэ кэргэн дьоло” народнай педагогика республикатааьы правленията убулээн биир тыьыынча экземплярынан таьаарьыта. Кинигэтэ тахсарыгар, ааптар рукопиьын ааьаат, тута биьирээбит Николай Иванович Шарин убулэнэн тахсарыгар комолоспутэ. Иккис кинигэтэ СР уонна РФ культуратын утуолээх улэьитэ Степан Дадаскинов суруйарынан Халыма силис дьоннорун оболоро, ыччаттара – сэбирдэхтэрэ хайдах курдук умнас, лабаа анньан улааппыттарын уонна тыын тирэхтэрин – тороппуттэрин курдук утуо дьоннор буолбуттарын билиьиннэрбитэ. Оссо ону аабан, бу манна сир-дойду ньуол буоругар сып-сырдык, чап-чаьылкай ойдоох-санаалаах ыччаттар уоскуохтэрин, уунуохтэрин туьунан сабаьалаан суруйбута.

2. Кинигэ ааптарын туьунан

1935 сыллаахха, аьыс сааьын туоламмын Сылгы _ Ыытар боьуолэгиттэн туорт кос тэьиэс сытар “Муордаайы” диэн куолгэ , киьини – суоьуну, аан дойдуну ойдуур буолуохпуттан ыла ханна да быкпакка, куол соьуруу оттугэр кыстаан, хоту оттугэр сайылаан олорбут , соьотох ыал соьотох оболоро этим. Айан суолугар олорор буолан, хаьан эмэ кэлэр дьон хонон аабалларын эрэ корорум. Онтон атын суоьулэрбин кытта кэпсэтэн, оонньоон, кинилэри харайан куну – дьылы баратарым. Биир утуо кун акка мэнэстэн боьуолэккэ

уорэнэ кэлбитим. УБун корудуордээх оскуола , латыныскай алфавитынан буукубалары суруйуу, аабыы наБаа интириэБинэй этэ. БиримизнэБэ учууталлар уонна урдуку кылаас оболоро харахпын былаатынан саба баайан бараннар,самолетунан котутэбит диэн, ыскамыайка урдугэр таБааран туруоран баран, кэннибэр будильник чаБыыны собуоттаан ыБытата – ыБытата корудуор анараа оттугэр тиэрдэн тонуннэрэллэрэ,ону кырдьык коттум диэн итэБэйэн, уорэрим. Маннайгы кылаастан ыла учугэйдик уорэммитим.Хас чиэппэр ахсын бириэмийэ ыларым. Тордус кылаабы Ленин,Сталин тоболоох, комус суруктаах Саха республикатын уорэбин наркомун хайБал грамотаннан бутэрбитим. “ОскуолаБа уорэммит сылларым уонна кэнники улэБит буолан, эдэр сааБым ааспыт кэмнэрин саБанааБы доБотторбун, Сылгы – Ыытар бары дьонун – сэргэтин, дойдутун хаБан да умнубаппын, куруук ойдуу – саныы сылдыбам” - диэн эппитэ.

3. “Биригэдьииртэн – миниистэргэ “ очерка

1.Шариннар

Икки «Улэ Кыбыл Знамята», «Норуоттар ДоБордоБууулар», «Бочуот Знага» орденнардаах, алта араас мэтээллэрдээх, Саха Республикатын Урдуку Сэбиэтигэр алта тогул депутатытан талыллыбыт, РСФСР утуолээх учуутала, ССРС норуотун уорэБириитин туйгуна, бутун СоюзтааБы, РоссиятааБы учууталлар съезтэрин делегата буолбут Николай Иванович Шарин олоБун, улэтин туьунан толордо кэпсиир кыаллыбат.

Николай Ивановичы кун сырдыгын кордорбут ийэтэ Татьяна Петровна, аБата Иван Иванович – Сылгы Ыытар торут олохтоохторо. Ол да буоллар

кинилэр торут удьурдара кэлин нуучча казактара этилэр. Ити даҕаны Иван Иванович Шарин оҕонньор, кини бииргэ торообуттэрэ да урдук, суон, модьу коруннээх, бэйэлэрин кыана туттар, куустээх-уоттаах дьоннор эбиттэр.

Кэпсээннэ биллэринэн, эбэлэрэ Лукерия улахан куустээх дьахтар эбитэ уу. Биирдэ биллибэтинэн-костубэтинэн сымара тааы котоҕон аҕалан ууран кэбиспитин, биир да эр киьи кыайан котохпотох уу дииллэрэ уу.

Арай Николай Ивановичы кыра эрдэбиттэн оҕо оностон таптаабыт ээтэ оҕонньор котоҕон олорон, оҕобуттан ойунэн-санаатынан киьи-кибитэ тахсыаҕа диэн этэр эбит.

Кинигэҕэ сурулларынан Николай Иванович бииргэ торообут биир убайдаах, икки бырааттаах, биир балыстаах. Тороппуттэрэ утарынан тугу булалларынан, ким тугу бэрсэринэн аьатан, таныннараран оҕолорун ииппиттэр, суьуохтэригэр уктэннэртээн баран эрдэ олон хаалбыттара. Оҕолор бугун бары дьоллоох ыаллар эьэлэрэ, эбэлэрэ буолан тарҕанан олороллор. Убайдара Владимир Иванович уйэтин тухары улууска милицияҕа улэлээн, бэрээдэги харыстааьынна «кини дуо?» дэттэрэн улэьит аатын ылан пенсияҕа тахсыбыта. Биир быраата Александр Иванович улуус аатырбыт булчута. Республикаҕа, Союзка тийэ биллибит, улууьун сураьырдыбыт киьи. Балта Мария Ивановна элбэх оҕолоох, Сылгы Ыьтар дьоллоох мааны ыалларын ийэлэрэ, эбэлэрэ. Ор кэмнэргэ ыанньыксытынан, эргизэн отделениятын остолобуойугар ас астааччынан улэлээн, илиитин иьиттэн араас амтаннаах булуудэлэри оноро олорор киьи.

Кыра бырааттара Иван Иванович Орто Халыма улууьун дьиннээх Кулибина. Бэйэтин идэтинэн аьара талааннаах киьи эбит.

Училищеҕа уорэнэн локомобиль машиниьын, электрик идэлэрин ылбыт. Армияҕа сулууспалыы сылдьан дизелист идэтин баьылаабыт. Дьокуускайга техникумна уорэнэн радиотехник аатын ылбыт. Ити идэлэринэн барытынан олоххо туьаммыт. Аатырбыт ССРС 50 сыла аатынан совхозка электричествоҕа кылаабынай инженеринэн урдук кордоруулээхтик уэлээбит. Элбэх сананы айан онорон улэьэ киллэртээбит. Пенсияҕа да тахсыбытын кэннэ куорат араас

тэрилтэлэригэр кордоьон, ыалдьан кыайан улэлээбэт буолуор диэри, араас улэлэри толорбут.

II. Николай олоьун кэрдистэрэ

Производство – оькуола

Николай Иванович торообут нэьилиэгэр начальной оькуоланы бутэрбитэ. Ол эээри сэрии ыарахан сылларын содула салгыы уорэнэр кыаьы биэрбэтэьэ. хата ону уорэ-кото, уон устээх саастаах уолу колхозка фермаьа учетчик биригэдьиirinэн анаабыттара. Билинни уон устээх оьолору сааьыран олорон кордоххо, биьйиги даьаны соччото суох салаайааччы буолуох эбиппит да, улахан дьон курдук санаммат эбиппит.

Син оьолор оьобут отор буолара. Ол курдук, Николай Иванович биригэдьиир эээригин оьолору фермаьа мунньаннын, оонньооннут, оту тэбистэрэьин диэн сэмэлэнэрэ.

Николай Иваович итиннэ улэлээбит кэмнэрэ инникитин норуот иннигэр сулууспалааьыныгар бастакы уруогунан буолбуттара. Сахалар бчылыргы итэьэллэринэн туох барыта эрдэттэн айыллыбыт, торуу иликкиттэн толколоммут буолар. Ол хайдах да быалаах курдук кэлиэхтээх дииллэр.

Николайга эмиэ аата аатырыах , таптаабыт эьэтэ сылыктаабытын курдук, ойдоох, уорэхтээх кьиь буолуох быата тартаьа. бар дьонун комотунэн куоракка орто оькуолаьа уорэнэ киирэн уон кылааьы бутэрбитэ. Оччотооьу уон кылаас уорэхтээх ыччат хайа баьарар оьо тэрилтэтигэр, начальной оькуолаьа учуутал буолара. Николай Ивановичи торообут нэьилиэгэр сэттэ кылаастаах оькуолаьа учууталынан анаабыттара. Сотору кинини республикатааьы норуот уорэьириитин министерствата Ленинград куоракка Герцен аатынан педагогической институтка уорэххэ ыыппыта. Институту туйгуннук уорэнэн бутэрбитэ. Ол иьин аспирантураьа салгыы уорэнэргэ ыьта сатаабыттара да онно барбатаьа. Дойдутун ахтыльана тардан, тоннон кэлбитин торообут нэьилиэгигэр оькуола директорынан анаабыттара. Кини улэлээбит сылларыгар оькуола

уорэтэр кадрдарынан тупсарыллыбыта. Эйэлээх коллектив уоскээбитэ. Кэнникинэн, республика да урдунэн биллибит кадрдар улэлэрин ити оскуолаттан сабалаабыттара.

Оскуола абыс кылаастаах буолбута. Оболору производствоа чугаатыы сабаламмыта. Николай Иванович уонна оскуола коллективын кобулээбининэн бобуолэксэ улахан теплица туттуллубута. Онно оболор улэлиллэр. Сорохторо фермаа сылдьан суобугэ комолоболлоро. Кинилэртэн кэлин улуус биллиилээх суобу иитээччилэрэ, ыанньыксыттара уунэн тахсыбыттара.

Олор истэригэр билигин Ойуардаахха олорор Саха Республикатын утуолээх улэбитэ, уут ыамыгар улууска хас да тогуллээх рекорду олохтообут ыанньыксыт Мария Николаевна Горохова эмиэ баар.

Оройуон салайааччыта

Бургэи хаабахха ор хаайа сылдыбаккын. Ол курдук Николай Иванович салайар улэбэ талааннаабын оройуон салайааччылара бэлиэтии корбуттэрэ. 1959 сыллаахха оройуон Сэбиэтин исполкомун председателинэн быыбарданан икки сылга улэлээн олордобуна, райком бастакы секретарынан талбыттара. Ол эрэри, ити аыйах кэмнэ улэтин сабалаан истэбинэ обкуомна ыныран ылбыттара. Эйиигин республикаа уорэх министринэн аныыр туьунан ССКП Киин Комитетыгар уонна РСФСР уорэбин министерствотыгар этии киллэрдибит диэн соьуппуттара. Ол туьунан туьээн да баттаппакка сылдьар киьи «кэбис кыайыам суоба» диэн быьаччы аккаастана сатаабыта.

Уорэх министрэ

Киин Комитекка, министерствоа кэпсэтэн, собулэбиннэрэн 1962 сыл балабан ыйын 3 кунугэр Урдуку Сэбиэт Президиумун ыйааба тахсыбыта. Ол курдук, Николай Иванович 31 саастаабар, министр буолбута.

Киэн сирдээх, ыьыллан олорор араас омуктар тумсубут республикаларыгар уон тобус сыл устата улэлээбит ыарахан эппиэттээх кэмэ сабаламмыта.

Хайа бабарар кийи, ханнык да производствоа илиитинэн, атабынан диэбит курдук, тоёо бабарар, бэйэтин кыабынан уьун кэмнэ дьарыктанан аатырыан, урдук кордоруулэри ситиьинэн соп. Мин уйэм тухары тиэргэммиттэн тэлэыйбэтэх, хорооммуттан хоннубатах, орто да уорэ5э суох кийи саныырбынан, биир хонууга оонньоон улааппыт кийим итинник эппиэттээх улэни ор кэмнэ бабылаан-коьулээн толоруутун тубэспиччэ костуу курдук санаабыппын. Николай Иванович бастаан улэтин сабальырыгар, республика урдунэн уорэ5э суохтары буттуун уорэхтээьин сабаламмыта. Ордук хоту улуустарга олорор норуоттарга аахпат, суруйбат, илиилэрин эрэ нэьиилэ баттанар дьон элбэх этилэр. Ол иьин, а5ыс кылаастаах уонна орто оскуолалары элбэтии, олор материалнай базаларын бо5орготуу соруга бастыкынан туруоруллубута. Ол да иьин кини улэлээбит сылларыгар Саха Республикатыгар 270 типовой орто оскуола, 256 детсад дьыэлэрэ, Дьокуускайга пионердар Дьбарыастара тутуллубуттара. Орто уорэх оскуолаларын урдук уорэхтээх кадрдарынан, салайааччыларынан хааччыйыы ситиьиллибитэ. Орто уорэхтээьини уонна анал орто уорэхтээьини бэлэмниир оскуолалар ахсааннара икии анар тогул улаатыннарыллыбыта, физико-математическай оскуолалар аьыллыбыттара. Итинник улэлэр тумуктэригэр 1979 сыллаах биэрэпис тумугунэн биьиги республикабыт орто уонна ситэтэ суох орто уорэхтээьиннэ Россиякай Федерация урдунэн кыраайдар, уобаластар кордоруулэригэр бастакы миэстэ5э тиксибитэ. Итиннэхэ биьиги кийибит тэрийэр, салайар талаана костор.

Николай Иванович 65 сааьын туолар юбилейыгар, 1995 сыллаахха, оччотоо5у Ил Тумэн урдуку палаататын председателэ А.П. Илларионов э5эрдэ тыл этиитигэр: «Николай Иванович суурбэччэ сыл министринэн ананан эрэ сылдыбата5а, ити дуоьунааьы бабылаан, сайыннаран урдук таьымна тутан улэлээн олорбута. Кини муударай ойо, айыл5аттан салайар талаана бэйэтин персонатыгар соп тубэьиннэрэр гына костубутэ. Биьиги собуруу куораттарга урдук уорэххэ уорэнэрбитигэр киин куораттар оболоруттан ордук бэлэмнээхпитинэн сохторор этибит. Ол иьин торообут республикабыт

оскуолаларыгар, биьигини уорэппит учууталларбытыгар махтанабыт», - диэн ахтыыны онорбута.

Урдуку Сэбиэккэ

Николай Иванович республикаҕа государствоны салайар улэбит буола ууммутэ. Кини алта ыныры устатыгар Урдуку Сэбиэт депутатынан улэлээбитэ. Ол элбэх опыты, билиини, практиканы мунньарыгар кыах биэрбитэ. Ол ийин, 1981 сыллаахха республика кинини Урдуку Сэбиэт Президиумун секретарынан быыбардаабыта. Ити дуоьунаска тоьус сыл улэлээн баран, 1991 сыллаахха пенсияҕа тахсыбыта.

Николай Иванович ити сыллардааьы улэтин сыаналааьынна А.П. Илларионов: «Биьиги, билинни государствоны салайан олорор дьоннор, ветераннартан элбэх опыты мунньунан, уорэнэн улэлии олордохпут. Кинилэр республиканы салайыыга баай опыттарын торуттэригэр олоьуран киллэрэргэ улэлии сылдьарбытын дьолбутунан ааьынабыт», - диэбитэ.

Дьэ ити курдук, Николай Иванович хайдах улэлээбитин бэйэтин тэннээхтэргэ – кизн дьизэлээхтэр, урдук оьуолээхтэр кылгастык тумук онорууларыттан эрэ билэбит.

Пенсияҕа олорон

Николай Иванович пенсияҕа таьыстар даьаны элбэх улэни онорбута. Ол курдук республика биллэр салайааччытынан, бэйэтин идэтинэн улэлээбитэ. Народнай педагогика Ассоциациятын правлениятын председателээбитэ.

Кини элбэх общественной улэлэри толорбута. Уорэх министерствотын коллегиятын чилиэнэ, «Народное образование Якутии» сурунаал редакторун солбуйааччыта, Правительство уонна парламент ветераннарын Сэбиэтин председателинэн урдук таьаарыылаахтык улэлээбитэ.

Тумук

Салайааччы, айамнылаах улэ хас биирдии киБиэхэ анамматаБа чуолкай. АйылБаттан айдарыллыбыт киБи эрэ, бу эйгэБэ сурэхтиин – быардыын ылларан туран улэлиирэ буолуо дии саныыбын.

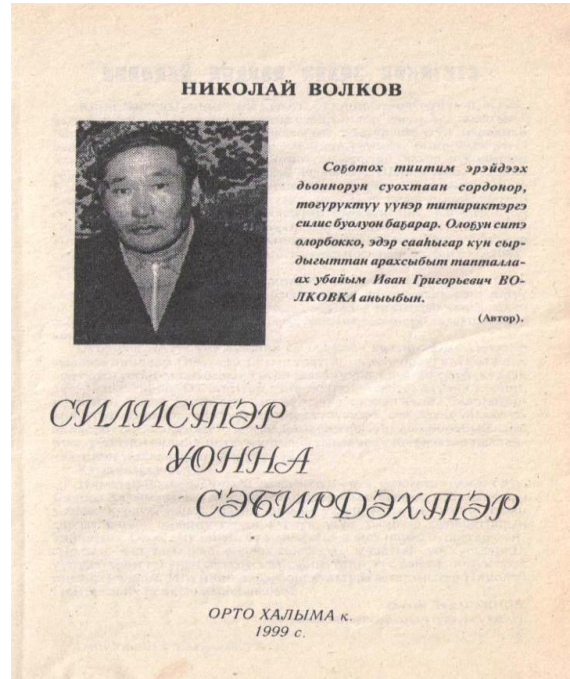
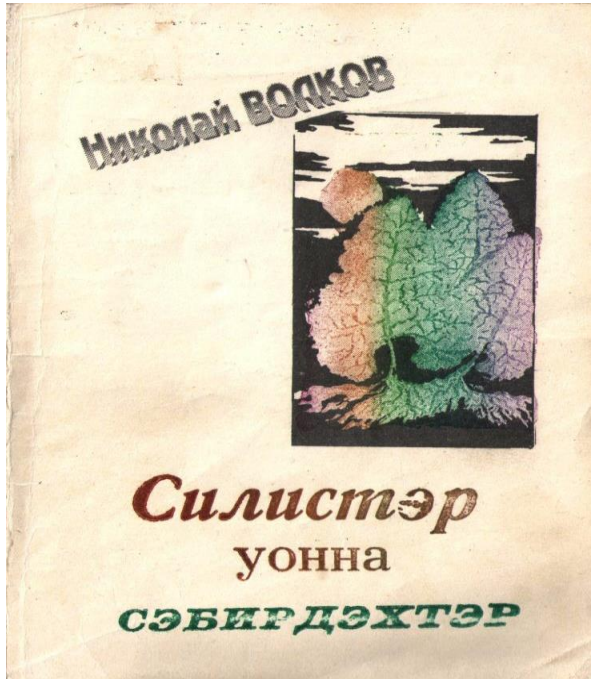
Мин, Николай Григорьевич Волковтыын элбэхтик алтыспыт, улэтигэр комолоспут киБи буоламмын кини туБуунан билэрбинэн киэн туттабын. Ол курдук, биБиги колуонэ тохсус, онус кылаастарга Сылгы – Ыытар оскуолатыгар уорэммит буоламмыт Николай Иванович Шарин улэтин туБуунан истэрбит. Ол иБин кини биБиэхэ эмиэ чугас курдук. Николай Григорьевич Волков оскуолатын, учууталларын, нэБиилиэк олохтоохторун уоруулэринэн киэн туттара. Хас биирдии оБо бэйэтин тордун – ууБун билэр буоллаБына, кини обугэлэрин угэстэрин утумнуур, торообут – уоскээбит туолбэтин ытыктыыр, салБыы сайыннарар аналлаах киБи уунуо дии саныыбын. Торообут дойдубут дьонун – сэргэтин билэр биБиги ытык иэспит буоларын умнумуох тустаахпыт.

Утуо дьон ааттарын уйэтитиэххэ! Ааттарынан киэн туттуохха!

Туьанныллыбыт литература .

1. Николай Григорьевич Волков. Силистэр уонна сэбирдэхтэр (Корни и листья) Орто Халыма, 1999 с.

Събыарыта:

Николай Иванович Шарин

Кылаас чаабын кэмигэр.

